

TÜRKİYE'NİN İNANÇ COĞRAFYASI*

(Araştırma Projesi)

Şaban KUZGUN*

A-ARAŞTIRMANIN ADI

Türkiye'nin inanç haritasının çıkarılması için yapılacak olan araştırmanın adı "*Türkiye'nin İnanç Coğrafyası*" dır.

B-ARAŞTIRMANIN KONUSU

Türkiye'de nüfusun büyük bir çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte, devletimizin sınırları içinde başka dinlere mensup olan inanç grupları vardır. Yine Ülkemizde Müslüman nüfusun çoğunluğu Sünni olmakla beraber azınsanmayacak miktarda Alevi mezhebine mensup insan mevcuttur.

Dolayısı ile Araştırmanın konusu Türkiye'de yaşayan farklı dinlere, farklı mezheplere hatta farklı tarikatlara mensup olan insanların bölge, il, ilçe, köy veya mahalle bazında sayılarını tespit etmek bu yolla onların Türkiye genelindeki miktarlarını ortaya koymaktır. Bu araştırma ile ülkemizdeki farklı inançların coğrafi dağılımı tespit edilecek ve Türkiye'nin İnanç Haritası çıkarılacaktır.

C- ARAŞTIRMANIN AMACI

1-Türkiye Cumhuriyeti topraklarında mevcut olan inanç gruplarının(Din, Mezhep, Tarikat vb.) ne kadar olduğu, bunların hangi bölge, il, ilçe, köy veya mahallelerde yaşadıklarını tespit ederek ülkemizin inanç haritasının çıkarılması her şeyden önce Dinler Tarihi açısından çok önemli bir olaydır. Bu yönü ile araştırmanın ilk amacı bilime katkıdır.

Bir çok batılı araştırmacı kendi ülkelerinin inanç haritasının yanı sıra Asya, Afrika, Güney Amerika ve Avustralya'da mevcut olan devletlerin de inanç haritalarını hazırlamakta ve elde ettikleri verileri bilimsel açıdan değerlendirdikleri gibi devletlerinin hizmetine de sunmaktadırlar.

Batılı bazı araştırmacıların bu tür çalışmaları arasında Türkiye'yi de kattıklarını, hatta Türkiye'nin etnik yapısı ile ilgili olarak bir çalışmayı bitirdiklerini bu çalışmanın "*Türkiye'nin Etnik Coğrafyası*" adı ile Türkçe'ye

* Değerli ilim ve fikir adamı Merhum Prof.Dr. Şaban KUZGUN hocamızın yaşamının son on yılında gerçekleştirmeyi planladığı proje. (T.K).

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Kurucu Dekanı

çevrilerek ülkemizde yayınlanmasından bilmekteyiz. Biz en azından kendi ülkemizle ilgili olarak böyle bir çalışmanın yapılması noktasında batılı araştırmacılardan geri kalmamalı, onların dayatmaları ile karşı karşıya kalmamalıyız. Ülkemizle ilgili olarak ortaya atılan bilgilerin kontrolünün bizim elimizde olması ve siyasi açıdan konunun başkaları tarafından çarpıtılmaması için bu tür çalışmaları önce biz yapmalıyız.

2-Araştırmanın esas amacı bilime hizmet olmakla birlikte, bu çalışmanın ülke bütünlüğü açısından devlet arşivine kazandırılmasının da büyük önemi vardır. Bu çalışmanın siyasi veya ideolojik amacı yoktur. Türkiye'deki inanç gruplarının devlet tarafından detaylı bir şekilde tanınması ülke bütünlüğünün korunması açısından çok önemlidir. Bu çalışmanın sonuçları hiçbir şekilde sözü edilen inanç gruplarının lehinde veya aleyhinde kullanılmayacak, ancak onlar üzerinde içerden ve dışardan yapılmakta olan spekülasyonların önüne geçmede bu araştırmadan yararlanılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devletine dıştan ve içten yönelen bir çok tehdit vardır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında görüldüğü gibi düşmanlarımız saldırıya geçmeden önce ülkemizin içinden kendilerine yardım edecek müttefikler aramaktadırlar. Bu iş birliği noktasında kullanılan en önemli unsur dindir. Düşmanlarımız kendi dininden veya mezhebinden olan insanları kendi tabii müttefikleri olarak görür, savaş öncesinde onlarla ilişkiye girerek ülke içinde iç dinamizmi çökertmeye çalışırlar.

Bir ülkeyi zayıflatmanın en kestirme yollarından birisi de o ülkede din, mezhep ve hatta tarikat kavgalarını körüklemektir. Dolayısı ile ülkemizde hangi dinin, hangi mezhep ve tarikatın nerede ne miktarda mevcut olduğunun devlet tarafından bilinmesi dışarıdan içeriye sokulacak ellerin nerelere uzanabileceğinin tespit edilmesini sağlayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Laik bir ülkedir, ülke yönetiminde her hangi bir din ve mezhep ağırlıklı uygulama söz konusu değildir. Ancak son zamanlarda yapılan propagandalarla sanki Türkiye de Sünni ağırlıklı bir uygulama varmış intibai uyandırılmakta ve Alevi vatandaşlarımıza da mezhepleri ile ilgili eşit haklar verilmesi istenmektedir. Türkiye de devlet tarafından yürütülen din hizmetlerinde Sünni-Alevi ayırımı asla söz konusu değildir. (Bu nokta ayrı bir araştırma konusudur.) Ülkemizde Alevi-Sünni çatışmasını sağlamak üzere çeşitli provokasyonlar düzenlenmekte ve kitleler eyleme geçirilmektedir. Provokatörlerin sızabilecekleri yerlerin önceden bilinmesi için Türkiye'nin İnanç Haritasının en ayrıntılı bir şekilde devletin elinde olması gerekir.

Türkiye'de sürekli olarak tahrik edilmek istenen Alevi vatandaşlarımızın sayıları hakkında değişik rakamlar ileri sürülmekte bazıları Türkiye'de 30

milyon Alevinin var olduğunu söylerken, diğer bazıları ise bu rakamın 20 milyon, hatta 10 milyon olduğunu söylemektedir. Türkiye'deki Müslüman nüfusun ne kadarının Hanefi ne kadarının Şafi ve ne kadarının Alevi olduğunu kesin rakamları ile Devlet bilmeli ve gerektiğinde bu rakamlarla yapılan spekülasyonların önüne geçmelidir.

3-Türkiye'de Hristiyan ve Yahudi cemaatlerin var olduğu bilinmekte bu cemaatlerle ilgili ayrıntılı bilgi yok denecek kadar azdır. Özellikle Güneydoğu bölgemizde Süryani Hristiyanlar'ının yanı sıra Asuri, Keldani, Nasturi vb. Hristiyan cemaatler de vardır. Türkiye Cumhuriyeti Ordusu'nun Kuzey Irak'ta operasyon yaptığı yerlerde adı geçen bu Hristiyan cemaatleri yanı sıra Nusayri, Dürzi, Yezidi vb. dini cemaatlerde mevcuttur. Sınırın iki tarafında serpiştirilmiş bu küçük dini grupları kemiyet ve keyfiyet yönünden tanımadan terörün önüne geçmek çok zor olacaktır.

4-Türkiye 'de mevcut olan bütün dini gruplarının haritalarının çıkarılması planlanan bu araştırma daha sonra genişletilerek "Türk Dünyasının İnanç Coğrafyası "şekline dönüştürülebilir ve Kamçatka'dan Adriyatik'e kadar uzanan coğrafyada yaşayan bütün Türklerin inançlarının tespiti yoluna gidilebilir. Bu yolla yeni yeni tanımaya başladığımız Türkiye dışındaki Türklerden Müslümanlığın yanı sıra Yahudiliğe, Hristiyanlığa, Budizm'e vb. inançlara girmiş olanları tanıyabileceğiz. Biz eğer dış Türklerle Siyasi, Ekonomik ve Kültürel ilişkilerimizi geliştirmek istiyorsak onların neye inandıklarını bilmeliyiz. Şu anda Rusya'da Kazan' da sayıları 100 bin civarında olan Hristiyan Krişen Tatarlarını, sayıları 300 bin civarında olan Budist Tuva Türklerini, sayıları 60 bin civarındaki Gök Tanrı inancındaki Saha (Yakut) Türklerini kimler tanıyor ? Kerkük'te Türkçe konuşan Türklüğünü kabul eden 15 bin civarında Hristiyan Türk'ten kimlerin haberi vardır? Takdim ettiğimiz projenin genişletilmesi yukarıdaki çok sorulara cevap verecektir.

D-ARAŞTIRMANIN ALANI

Araştırmanın alanı Türkiye Cumhuriyeti Devletinin tamamıdır. Türkiye'de mevcut bütün iller ayrı ayrı projelendirilecek, il ve ilçe merkezleri mahalle mahalle ele alınacak il ve ilçelere bağlı köyler de tek tek ele alınarak inanç yapısı bakımından incelenecektir. Türkiye için hayati önem taşıyan yerlerde (Doğu ve Güneydoğu gibi) sınır ötesindeki yakın yerleşim birimleri de imkanların el verdiği ölçüde araştırma alanına dahil edilecek ve oralardaki farklı inanç grupları tanıtılmaya çalışılacaktır.

E-ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmamızda Deskriptif (tasvir edici) ve objektif metodlar uygulanacak, bu metodlarla ile de edilecek olan bilgiler yorumsuz olarak olduğu

gibi ortaya konulacaktır. Araştırma sırasında tarafsızlığa kesinlikle riayet edilecek, elde edilen bulgular bir cemaatin lehinde veya aleyhinde kullanılmayacaktır.

Araştırma Türkiye'deki her il için ayrı ayrı projeler yapılarak il esasına göre yürütülecektir. Ancak İstanbul, Ankara, İzmir vb. büyük illerde bunlar ya kendi içlerinde bölgelere ayrılarak bu şehirler için birden fazla proje yapılacak veya bu illere birer proje yapılacak, fakat projelere birden fazla araştırmacı tahsis edilecektir.

Her il için hazırlanan projeyi Yüksek Lisans veya Doktora yapan bir araştırmacı yürütecek, araştırma sonunda ortaya çıkacak verilerin tasnifi ilmi yöntemlerle yapılacaktır.

Araştırmacı araştırdığı ili veya ilin bir bölgesini evvela tarihi yönü ile ele alacak, tarih kaynaklarından o il veya bölge ile ilgili bilgileri derleyecektir. Bu çalışma sırasında XVI. Yüzyıldan başlayarak XX. Yüzyıla kadar her yüzyılın başında, ortasında ve sonunda o ildeki nüfus ve bu nüfustaki inanç gruplarının sayısı mümkün olduğu kadar ortaya konacaktır. Bunun için il salnameleri ve Devlet arşivlerindeki bilgiler değerlendirilecektir. Çalışmanın bu kısmı ile daha önceleri Ermeni ve Rum nüfusu çok az olan yerlerde Birinci Dünya Savaşı öncesi adı geçen azınlıkların nüfusunun nasıl birden bire yükseldiğini ortaya koyabileceğimizi umuyoruz. Bundan sonra her araştırmacı araştırdığı ilin günümüzdeki dini coğrafyasını ele alacak, il ve ilçe merkezlerini mahalle mahalle il ve ilçelere bağlı köyleri de tek tek ele alıp inceleyecektir. Bu çalışma sırasında araştırmacı evvela Vali, kaymakam, Emniyet müdürü, Müftü, Nüfus Müdürü vb. yetkililerle temas kurarak onlardan gerekli ön bilgiyi alacaktır. İl ve İlçe haritalarıyla birlikte Devlet İstatistik Enstitüsünün nüfus verileri, Nüfus Müdürlüğünün kayıtları vb. malzeme elde edildikten sonra her mahalle ve köye ayrı ayrı gidilecek burada mevcut din, mezhep ve tarikatlarla ilgili sağlıklı bilgi toplanacaktır. Bunun için öncelikle muhtar, öğretmen ve imamlardan bilgi alınacak, ancak bununla da yetinmeyerek her mahalle veya köyden ayrıca dört kişiden konu ile ilgili bilgi alınacaktır. Bir mahallede Müslüman Türklerle birlikte Ermeni, Rum, Süryani vb. cemaatler oturuyorsa bu cemaatlere mensup kişilerden de bilgi alınacaktır. Sünni ve Alevilerin birlikte oturdukları yerlerde de aynı yöntem izlenecek öğretmen, imam ve muhtarla birlikte Sünni ve Alevi vatandaşlardan da bilgi alınacaktır. Bilgi alınacak kimselere önce mahalle ve köyün kaç hane olduğu sorulacaktır. Çünkü günümüz Türkiye'sin de çok hızlı bir göç trafiği yaşanmakta, beş yılda bir yapılan sayım sonuçları kısa sürede değerini yitirmektedir. Nüfusun tespitinden sonra, varsa Hristiyan, Yahudi Vb. din mensuplarının kaç hane olduğu sorulacak, farklı mezheplere ve tarikatlara mensup insanlar varsa (Sünni-Alevi, Nakşi-Kadiri gibi) bunlar sorulacak 7 ayrı

kaynaktan alınan bilgilerin ortalaması değerlendirilerek nihai rakamlara ulaşılabacaktır.

Araştırma projesinde öncelikle Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans ve doktora çalışması yapan öğrencilerle İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Ana Bilim dalında Doktora yapan öğrenciler görev alacaklardır. Ancak gerektiğinde projeyi yürütebilecek kapasitede başka elemanlar da bu çalışmaya dahil edilebilecektir.

F-ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Araştırmada her il için ayrı ayrı projeler hazırlanacaktır. Dolayısı ile her il ile ait aşağıdaki eserler ve vesikalar çalışmada kaynak olarak değerlendirilecektir.

- 1-Her il ile ilgili salnameler ve diğer arşiv vesikaları
- 2-İller hakkında bilgi veren Tarih kitapları
- 3-İl yıllıkları
- 4-Nüfus müdürlüğü kayıtları
- 5-Seçim kütükleri
- 6-Devlet İstatistik Enstitüsü verileri
- 7-Devlet Su İşleri, Kara Yolları vb. kurumlar tarafından hazırlanan il ve ilçe harita ve planları

G-ARAŞTIRMANIN SÜRESİ

Araştırmanın süresi 5 yıldır. Ancak yeterli maddi destek sağlandığı takdirde bu süre 3 yıla indirilebilir. Bu tür bir araştırmanın süresi ne kadar az olursa alınan bilgiler o nispette sağlıklı olur. Hızlı göç yüzünden 5 yılı aşan bir süreye yayılmış araştırmanın sağlıklı sonuç vermesi çok güçtür.

H-ARAŞTIRMANIN MALİ PORTRESİ

Araştırmada yer alacak olan kişiler ayrı ayrı her mahalleye ve köye gideceğinden, kendilerine sürekli birer araba tahsisi mümkün değilse bile, çalışacakları günler için kendilerine araba kiralanması veya gidecekleri yerlerin yol paralarının verilmesi, çalıştıkları günlerde yevmiyelerin karşılanması gerekir. Şimdilik Türkiye’de 79 il mevcuttur. Büyük illerin bölgelere ayrılması ile bu sayı 100’ü bulabilir.

Her projeye ortalama 50 milyon harcanabileceği düşünülürse maliyet 5 milyar civarında olabilir. Proje bütünüyle kabul edilirse ayrıntılı bir mali portre çıkarılabilir.

GEÇİCİ PLAN (İllere Göre)

ÖNSÖZ.....	.....
GİRİŞ.....	.....
A-İllerin Adı ve Jeopolitiği.....	.....
1-İllerin Adı.....	.....
2-İllerin Yerleşim Alanı.....	.....
3-İllerin Jeopolitiği.....	.....
B-XX. Yüzyıla Kadar İllerin Tarihi.....	.....

BİRİNCİ BÖLÜM

XVI-XX. Yüzyıl Arası İllerin Tarihi.....	.....
A-XVI. Yüzyılda İller.....	.....
1-XVI. Yüzyılın Başlarında İnanç Haritası.....	.....
2-XVI. Yüzyılın Ortasında İnanç Haritası.....	.....
3-XVI. Yüzyılın sonunda İnanç Haritası.....	.....
B-XVII. Yüzyılda İller.....	.....
1-XVII. Yüzyılın Ortasında İnanç Haritası.....	.....
2-XVII. Yüzyılın Sonunda İnanç Haritası.....	.....
C-XVIII. Yüzyılda İnanç Haritası.....	.....
1-XVIII Yüzyılın Ortasında İnanç Haritası.....	.....
2-XVIII. Yüzyılın Sonunda İnanç Haritası.....	.....
D-XIX. Yüzyılda İllerin Haritası.....	.....
1-XIX Yüzyılın Ortasında İnanç Haritası.....	.....
2-XIX. Yüzyılın Sonunda İnanç Haritası.....	.....

İKİNCİ BÖLÜM

XX. Yüzyılda illerin İnanç coğrafyası.....	.....
A-İllerde Muhtelif Dinler.....	.....
1-Yahudilik.....	.....
2-Hristiyanlık.....	.....
3-İslamiyet.....	.....
4-Yezidilik.....	.....
5-Diğerleri.....	.....
B-İllerde Muhtelif Mezhepler.....	.....
1-Yahudi Mezhepleri.....	.....
a)Talmudist Yahudiler.....	.....
b)Karailer (karaylar).....	.....
2-Hristiyan Mezhepleri.....	.....

a)Katolikler.....	.....
b)Ortodokslar (Rumlar).....	.....
c-Protestanlar.....	.....
d-Gregoryanlar (Ermeniler).....	.....
e-Süryaniler.....	.....
f-Keldaniler.....	.....
g-Nasturiler.....	.....
h-Diğerleri.....	.....
3- İslam Mezhepleri.....	.....
a-Sünni Mezhepler.....	.....
1-Hanefiler.....	.....
2-Şafiler.....	.....
b- Alevi Mezhepleri.....	.....
1-Bektaşiler.....	.....
2-Kızılbaşlar.....	.....
3-Rafiziler.....	.....
4-Nusayriler.....	.....
5-Durziler.....	.....
6-Diğerleri.....	.....
C-İllerde Muhtelif Tarikatlar.....	.....
A-Sünni Tarikatlar.....	.....
1-Nakşiler.....	.....
2-Kadiriler.....	.....
3-Rifailer.....	.....
4-Diğerleri.....	.....
B-Alevi Tarikatlar.....	.....
SONUÇ.....	.....

